

**Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян
университети**

Ош мамлекеттик университети

Д 14.20.608 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК 615.014:615.252.349.7(575.2)**

Исмаилов Улугбек Шаршимбекович

**Кыргыз Республикасында 2-типтеги кант диабетинде пероралдык
гипогликемиялык каражаттарды колдонууну фармакоэпидемиологиялык
жана фармакоэкономикалык изилдөө жана аны оптималдаштыруунун
жолдорун илимий жактан негиздөө**

14.04.03 – фармацевтикалык иштерди уюштуруу

**Фармация илимдеринин кандидаты
окумуштуулук д аراجасын изденип
алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты**

Бишкек - 2022

Диссертация И. К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясынын базистик жана клиникалык фармакология кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси:

Зурдинов Аширали Зурдинович

медицина илимдеринин доктору, профессор, УИАнын академиги, Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин базистик жана клиникалык фармакология кафедрасынын профессору

Расмий оппоненттери:

Сакипова Зурияда Бектемировна

медицина илимдеринин доктору, профессор, С. Д. Асфендияров атындагы Казах улуттук медициналык университетинин фармация Мектебинин деканы

Сагиндыкова Баян Ахметовна

медицина илимдеринин доктору, профессор, Түштүк Казахстан медициналык академиясынын дарылар технологиясы кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү уюм: Иркутск мамлекеттик дипломдон кийинки билим берүү медициналык академиясы, фармация кафедрасы (664049, Сибирь федералдык округу, Иркутск облусу, Иркутск шаары, Юбилейный кичи району, 100)

Диссертациялык ишти коргоо 2022-жылдын 15-июнунда саат 13⁰⁰ Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети жана Ош мамлекеттик университетине караштуу Д 14.20.608 диссертациялык кеңешинин отурумунда өткөрүлөт, дареги: 720000, Бишкек ш., Киев көчөсү, 44. Диссертацияны онлайн коргоодогу видеоконференциянын жеткиликтүү шилтемеси <https://vc1.vak.kg/b/142-slq-yyq-dbn>

Диссертациялык иш менен Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көчөсү, 44), Ош мамлекеттик университетинин (723500, Ош ш., Ленин көчөсү, 331) китепканаларынан жана <http://vak.kg> сайтынан таанышууга болот

Автореферат 2022-жылдын 13 майында таратылган.

Диссертациялык кеңештин

окмуштуу катчысы,

медицина илимдеринин кандидаты, доцент

Т. С. Сабирова

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кант диабети (КД) Бүткүл дүйнөлүк саламаттык сактоо уюму тарабынан 21-кылымдын пандемиясы катары таанылган. IDF 2019-жылы дүйнө жүзү боюнча 463 миллион адам кант диабети менен ооруган деп эсептейт, ал эми 1980-жылы 108 миллион гана бейтап болгон. IDF ошондой эле кант диабети менен ооругандардын саны 2030-жылы 578 миллионго, 2045-жылга чейин 700 миллионго жетет деп болжолдойт. Кант диабети менен ооругандардын үчтөн экиси шаарларда жашашат, төрт адамдын үчөө эмгекке жарамдуу курактагылар. 1980-жылдан бери кант диабетинин глобалдык оорусу (жашына жараша ирээттелген) дээрлик эки эсеге көбөйүп, чоң кишилерде 4,6%дан 9,3%га чейин өстү. Бул ашыкча салмак же семирүү сыяктуу тобокелдик факторлорунун көбөйүшүн көрсөтөт. Акыркы он жылдыкта кант диабети менен ооругандардын саны кирешеси жогору өлкөлөргө караганда, төмөн жана орто кирешелүү өлкөлөрдө тезирээк өскөн. 2019-жылы кант диабети 1,5 миллион адамдын өлүмүнө себепкер болгон. Кандагы глюкозанын жогору болушу дагы 2,2 миллион адамдын өлүмүнө алып келип, жүрөк-кан тамыр жана башка оорулардын коркунучун жогорулатты. 2019-жылы 20-79 курагындагы төрт миллиондон ашык адам кант диабети менен байланышкан себептерден көз жумган. Буга чейин кант диабети дээрлик чоңдор арасында байкалса, азыр балдар да жабыркайт. Кант диабети менен ооруган балдардын жана өспүрүмдөрдүн (б.а. 19 жашка чейинки) саны жыл сайын көбөйүүдө. 65 жаштан ашкан болжол менен 136 миллион адам кант диабети менен ооруйт. Алардын көбү 2-типтеги кант диабетине чалдыккандар [L. Guariguata, 2011; P. Saedi, 2019].

2-типтеги кант диабетинин таралышынын өсүшү менен бирге пероралдык гипогликемиялык каражаттарынын (ПГК) саны да көбөйүүдө. Мисалы, 1950-жылдан 1990-жылга чейин кандагы канттын деңгээлин төмөндөтүү үчүн эки гана класс ПГК (сульфонилмочевинанын туундулары жана бигуаниддер) колдонулган; башкача айтканда, 4 он жылдыкта дээрлик өнүгүү болгон эмес. Бирок, 2-тип кант диабетинин таралышы көбөйө баштаганда, ПГКнын класстарынын саны да көбөйдү.

Көптөгөн өлкөлөр сыяктуу эле, Кыргызстан да жугуштуу эмес оорулардын (ЖЭО) өсүп баратышына туш болууда: жүрөк-кан тамыр оорулары (ЖКО), рак, респиратордук оорулар жана кант диабети Кыргызстанда жашагандардын майып болуусунун, ооруп калууларынын жана эрте өлүмүнүн негизги себептери болуп калууда (жалпы өлүмдөрдүн 52%, 2020).

2019-жылдын 1-январына карата Кыргызстанда 58873 КД менен ооруган бейтап катталган. Акыркы 10 жылдын ичинде өлкөдө кант диабети менен ооругандардын саны эки эсеге өскөн [У. Ш. Исмаилов, 2020].

КД – жүрөк-кан тамыр ооруларына чалдыгуунун себептеринин бири. Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо системасында орун алган бардык көйгөйлөргө карабастан, кант диабети менен ооруган бейтаптарга өзгөчө көңүл бурулуп, дарылоонун бардык аспектиери, анын ичинде инсулин, кээ бир пероралдык гипогликемиялык каражаттар, консультациялар жана лабораториялык диагностикалар акысыз көрсөтүлүшүн камсыз кылууда. Ушундай мезгилде ЖЭО, анын ичинде кант диабети Кыргызстанда саламаттыкты сактоону реформалоонун ырааттуу улуттук программаларынын алкагында артыкчылыктуу багыт катары каралат. Саламаттыкты сактоо маселелеринин артыкчылыктуу мүнөзү жана Өкмөттүн акыркы жылдардагы милдеттенмеси ЖКОдан өлүмдүн көрсөткүчтөрүн бир аз чектөөгө мүмкүндүк берди, бирок Кыргызстан менен Европалык региондун башка өлкөлөрүнүн ортосунда 10 эседен ашык чоң ажырым сакталууда жана аны кыскартууда олуттуу тоскоолдуктар бар [World Health Organization, 2020].

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүүчү негизги илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иш И. К. Ахунбаев атындагы КММАнын базистик жана клиникалык фармакология кафедрасынын «Табигый жана синтетикалык жол менен келип чыккан жаңы фармакологиялык каражаттарды иштеп чыгуу жана дарыларды практикалык медицинада колдонууну изилдөө» аттуу изилдөө иштеринин алкагында жүргүзүлдү.

Изилдөөнүн максаты. Кыргыз Республикасында 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптардын пероралдык гипогликемиялык каражаттарды колдонуусуна фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык изилдөө жүргүзүп, фармацевтикалык жардамды оптималдаштыруу үчүн аларды колдонуусунун жеткиликтүүлүгүнө жана сарамжалдуулугуна баа берүү.

Изилдөөнүн милдеттери

1. Кыргыз Республикасындагы фармацевтикалык рыногундагы пероралдык гипогликемиялык каражаттардын номенклатурасы, табигый көлөмдөрү, өндүрүүчүлөрү жана дарылык формалары боюнча анализдөө.

2. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик кепилдиктер программасынын алкагында колдонулуп жаткан улуттук жана эл аралык клиникалык сунуштарга ылайык фармакоэпидемиологиялык абалга жана пероралдык гипогликемиялык каражаттардын чыныгы жеткиликтүүлүгүнө баа бурүү.

3. Республикадагы пероралдык гипогликемиялык каражаттардын экономикалык жеткиликтүүлүгүн жана колдонууга таасирин тийгизүүчү факторлорду изилдөө.

4. 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга амбулатордук шарттарда фармацевтикалык жардамды оптималдаштыруу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыктары. Кыргыз Республикасында биринчи жолу 2-типтеги КД оорусунда колдонулуучу ПГКды колдонуунун фармакоэпидемиологиялык, фармакоэкономикалык, маркетингдик, социалдык изилдөөсү жүргүзүлдү.

Биринчи жолу фармакоэпидемиологиялык изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча реалдуу амбулатордук шарттарда фармацевтикалык жардамдын абалына баа берилди, анын натыйжалуулугун төмөндөтүүчү факторлор аныкталды жана 2-тип менен ооруган бейтаптар ПГКтарды колдонууда аларды оптималдаштыруунун усулдук ыкмалары сунушталды.

Биринчи жолу 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптардын гипогликемиялык терапияны карманышына баа берилип, ага таасир этүүчү факторлор изилденди.

Биринчи жолу ПГКтарды кое берүүдө ар кандай факторлордун таасири изилденгип, ошондой эле жүргүзүлүп жаткан фармацевтикалык кеңешти оптималдаштыруу жолдору сунушталды.

Биринчи жолу өлкөнүн фармация мекемелеринде кездешкен ПГКдын туруктуу сатылышын жана колдонуунун өзгөрүү деңгээлин классификациялаш үчүн ПГКтардын интегралдык ABC-XYZ анализи жүргүзүлүп, изилденип жаткан дары-дармектердин тобуна суроо-талаптын интенсивдүүлүгүнө, сатууну болжолдоо деңгээлине, ошондой эле товар жүгүртүүгө кошкон салымынын деңгээлине жараша бөлүштүрүү максатында жүргүзүлдү.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси. Диссертациянын негизги жоболору жана натыйжалары фармацевтикалык уюмдардын тармагында 2-тип кант диабети үчүн ПГКдын рационалдуу ассортиментинин портфелин түзүү үчүн бул дары-дармектерди тандоодо, фармацевтикалык маалымат жана кеңеш берүү алгоритмин түзүү жана ишке ашыруу үчүн колдонулушу мүмкүн.

Биз тарабынан иштелип чыккан методикалык колдонмолор билим берүү мекемелеринде фармацевтика секторунун адистерин даярдоодо жана 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн фармацевтикалык уюмдардын секторунда колдонулат.

Иштелип чыккан методикалык колдонмо “2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга пероралдык гипогликемиялык дары-дармектерди берүү боюнча кыскача колдонмо” Кыргыз Республикасынын төмөнкү ири фармацевтикалык компанияларында фармацевтикалык тейлөө системасына киргизилген: “Неман Фарм” ЖЧК, “Азия Мед Трейд” ЖЧК, Бимед. ЖЧКсы жана «Медсервис КГ» ЖЧКсы, ошондой эле Эл аралык медициналык университеттин фармацевтика факультетинин студенттерин окутуу үчүн окуу процессинде.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору

1. Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык рыногунда ПГКдын 90 соодалык аталыштары бар. Алардын ассортиментинин эң чоң бөлүгүн 42 соодалык аталыш менен көрсөтүлгөн «A10BA – бигуаниддер» тобундагы дары-дармек каражаттары түзөт, бул 46,7%ды түзөт жана «A10BB – сульфонилмочевина туундулары» тобундагы дары-дармек каражаттарынын 29 соодалык аталышы менен көрсөтүлгөн. , бул жалпы сандын 32,2% түзөт.

2. Өлкөнүн фармацевтикалык рыногунда бардык керектүү дары-дармектер жок. Ошол эле учурда, дарыкана тармагында бар пероралдык гипогликемиялык каражаттар Кыргыз Республикасынын калкынын басымдуу бөлүгү үчүн экономикалык жактан жеткиликтүү эмес. Мамлекеттик деңгээлде, биринчи кезекте, пероралдык гипогликемиялык каражаттардын жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу жолу менен 2-типтеги кант диабетинин күчөп кетишин азайтуу боюнча чараларын көрүү зарыл.

3. Гипогликемиялык терапиянын жетишсиз эффективдүүлүгүн бейтаптардын 44%ы гана кандагы глюкозанын максаттуу деңгээлине жетишинен, бейтаптардын дарыланууга болгон комплаенттүүлүгүнүн төмөндүгү (Мориска-Грин шкаласы боюнча 47,8%), кандагы глюкозанын деңгээлине тийиштүү мониторингдин жоктугу менен байланышкан, андан сырткары дарыгерлер тарабынан терапия максаттарына жетишүүнү көзөмөлдөө деңгээлинин аздыгы жана аналогдук алмаштыруу жаатында фармацевттердин жетишсиз билиминен көрүнүп турат.

4. ПГКды колдонуунун айрым аспектилери боюнча фармакоэпидемиологиялык изилдөөлөрдүн натыйжалары амбулатордук деңгээлде дары-дармек каражаттарын рационалдуу эмес колдонуу көйгөйлөрү бар экенин көрсөттү, мисалы, полипрагмазия, дары-дармек каражаттарын этикага жатпаган маркетинг, ишенимдүү жогорку сапаттагы маалымат булактарынын жана фармацевттердин, врачтардын жана бейтаптардын дарылар тууралуу маалыматынын төмөндүгү.

Издөөчүнүн жеке салымы. Автор изилдөөнүн планын жана долбоорун иштеп чыгууга, изилдөөнүн темасы боюнча илимий адабияттардын маалыматтарын талдоо жана синтездөө, фактылык материалдарды чогултуу жана иштеп чыгуу, статистикалык иштетүү, алынган маалыматтарды талдоо жана жалпылоо иштерине, өзүнүн изилдөөлөрүнөн макалаларды жарыялоодо жана диссертациялык ишти аягына чыгарууда түздөн-түз катышкан.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Изилдөөнүн жыйынтыктары төмөндөгү жерлерде баяндалган жана талкууланган:

«Медицинадагы фундаменталдык жана прикладдык изилдөөлөр» Эл аралык илимий конференциясында (Москва, 2020), эл аралык катышуу менен студенттердин жана жаш окумуштуулардын илимий-практикалык конференциясында «Дары каражаттарын эффективдүү жана коопсуз колдонуу

маселелери", Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген дарыгери, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын ардактуу академиги, медицина илимдеринин доктору, профессор Нанаева Мария Токтогуловнанын жаркын элесине арналган (Воронеж, Бишкек 2020), И. К. Ахунбаев атындагы КММАнын базистик жана клиникалык фармакология кафедрасынын жана фармациянын экономикасы жана башкаруусу жана дары-дармек технологиясы кафедраларынын кафедра аралык кеңешмеси. (Бишкек, февраль, 2022-жыл).

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы. Диссертациялык изилдөөнүн негизинде 7 илимий макала РИНЦ системасы боюнча индексацияланган жана КР УИАсы тарабынан сунушталган мезгилдүү рецензияланган илимий журналдарда жарыяланган.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертация 118 беттен турат жана кириш сөздөн, адабий серептен, «Материалдар жана изилдөө методдору» баптарынан, жеке изилдөөлөрдүн натыйжаларын чагылдырган баптан, корутундулардан, практикалык сунуштардан, колдонулгон адабияттардын тизмесинен, анын ичинде 41 орус тилиндеги адабий булактардан, 132 англис тилиндеги адабий булактардан жана тиркемелерден турат. Иш компьютердик текстте терилген, Times New Roman 14 шрифти, 1,5 интервал, 16 таблица, 46 сүрөт, 6 формула жана 9 тиркеме менен берилген.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациянын киришүү бөлүгүндө жүргүзүлгөн изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу, аны жүргүзүү зарылдыгына негиздеме, анын максаты, милдеттери, илимий жаңылыгы, иштин практикалык маанилүүлүгү жана диссертациянын коргоого киргизилүүчү негизги жоболору берилген.

Биринчи баптагы «адабияттарга сереп салууда» социалдык мааниге ээ оору катары 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүү проблемасы боюнча адабият маалыматтарына сереп берилген. Кыргыз Республикасында бул ооруну дарылоону аныктоочу негизги стандарттар жана клиникалык сунуштар каралат. 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуунун объективдүү инструменти катары фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн зарылчылыгы негизделген жана заманбап фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык изилдөөлөрдүн натыйжалары берилген.

2-бап. Изилдөө ыкмасы жана методологиясы

Кыргыз Республикасында 2-тип кант диабетинде ПГК колдонуу боюнча изилдөө жүргүзүүдө *изилдөөнүн объектиси* катары дарыкана тарабынан

көрсөтүлүүчү фармацевтикалык кызматтар, 2-типтеги диабет менен ооруган бейтаптар, 2-типтеги диабет менен ооругандарды алып барган дарыгерлер (эндокринологдор жана жалпы практикалык дарыгерлер) жана пероралдык гипогликемиялык каражаттырдын фармацевтикалык рыногу колдонулду.

Изилдөөнүн предмети болуп ПГКнын ассортиментин анализдөө; алардын физикалык жана экономикалык жеткиликтүүлүгүн анализдөө; Кыргыз Республикасында 2 типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнү уюштурууну социологиялык изилдөө болду.

Изилдөөнүн материалдары катары расмий веб-сайттардан алынган маалыматтар колдонулду: 2-тип кант диабети менен ооруулар боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинан маалыматы; Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу Дары-дармек каражаттары жана медициналык багыттагы буюмдар департаменти нин Кыргыз Республикасында ПГКын каттоо боюнча - Дары-дармек каражаттарынын жана медициналык багыттагы буюмдардын мамлекеттик реестринин; калктын эмгек акысы боюнча Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматы; 2018-жылдын редакциясында Кыргыз Республикасынын маанилүү дары каражаттарынын тизмеси; дүң жана фармацевтикалык компаниялардын преysкуранттары; Кыргыз Республикасынын дарыкана уюмдарында ПГКнын физикалык жеткиликтүүлүгүн изилдөө үчүн текшерүү баракчалары; 393 анкета - дарыкана уюмдарынын фармацевтика кызматкерлери үчүн анкеталык сурамжылоо, 400 анкета – 2-типтеги диабет менен ооруган бейтаптар үчүн анкеталык сурамжылоо жана 2 типтеги диабет менен ооруган бейтаптарды алып барган дарыгерлер үчүн 151 анкета.

Изилдөө ыкмалары: маркетингтик (структуралык, конъюктуралык, контент-анализи, ABC/XYZ анализи), фармакоэпидемиологиялык, социологиялык (анкеталык сурамжылоо, топтоо, группалоо).

Изилдөө учурунда КР Улуттук банкында доллардын орточо курсу 69,73 сомду түзгөн.

Негизги максаттарды койгондон кийин, биз беш ырааттуу этапты камтыган изилдөөнүн дизайнын түздүк.

Статистикалык методдор. Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган маалыматтар MS Excel 2016 программалык камсыздоосун колдонуу менен персоналдык компьютерде стандарттык статистикалык иштетүү ыкмаларын колдонулган.

“Кыргыз Республикасындагы пероралдык гипогликемиялык каражаттардын фармацевтикалык рыногун талдоо жана алардын жеткиликтүүлүгүн баалоо” үчүнчү бапында кант диабети менен ооруу боюнча эпидемиологиялык кырдаалды талдоо боюнча өзүбүздүн изилдөөбүздүн натыйжалары, кант диабетинде колдонулуучу ПГКнын рыногунун маркетингдик анализи берилген. 2-тип кант диабетинде колдонулган ПГКдын ABC/XYZ

анализи, Кыргыз Республикасынын дарыкана ассортиментиinde берилген жана физикалык жана экономикалык жеткиликтүүлүгүн эсептөөсү, ошондой эле ПГКдын экономикалык жеткиликтүүлүк коэффициенти берилген.

Биздин талдоодо көрсөткөндөй, 2018-жылы пероралдык гипогликемиялык каражаттардын номенклатурасын дарылык формаларын, дозаларын жана стандарттуу таңгактардын сортторун эске алуу менен пероралдык гипогликемиялык каражаттардын 90 соодалык аталыштары катталган.

"A10BA - бигуаниддер" тобундагы дары-дармек каражаттары 42 соодалык аталыштар менен 46,67%ды түзөт, "A10BB - сульфонилмочевина туундулары" тобундагы дарылар - 29 соодалык аталыштар менен көрсөтүлөт, бул жалпы сандын 32,22%ын түзөт, «A10BX» тобу - башка гипогликемиялык дары-дармектер" - 11 соодалык аталыштар, бул 8,89% жана "A10BD - айкалыштырылган дарылар" тобу рынокто 8 соодалык аталыш менен көрсөтүлгөн, бул тиешелүүлүгүнө жараша 12,22%. Бардык айкалыштырылган гипогликемиялык каражаттардын (100%), эң кеңири таралган айкалышы - метформин гидрохлориди + глимепирид (50%). "Башка гипогликемиялык дарылар" тобунан бардык дары-дармектер топко метглитиниддер кирет.

Белгилей кетсек, Кыргыз Республикасынын 2018-жылы кабыл алынган жашоого маанилүү негизги дарылар тизмеси алкагында 2 пероралдык гипогликемиялык препараттарды камтыйт: метформин жана гликлазид.

ММК Фонду төлөнүүчү дары-дармек каражаттарынын тизмесине дарылык формаларын жана дозаларын кошпогондо, 10 соодалык аталыштагы бир гана ПГК - Метформин кирет. Бул тизмеге глюкометрлер үчүн тест тилкелери да киргизилген.

Белгилүү болгондой, 2017-жылдын апрель айында Бүткүл дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмунун 20-моделдик маанилүү дары-дармек тизмеси бекитилген, ага эл аралык патенттик эмес аталышы (метформин жана гликлазид) боюнча 2 пероралдык гипогликемиялык препараитар да киргизилген. Аталган уюмдун балдар үчүн керектүү дары-дармектердин тизмесинин 6-чыгарылышы (март 2017-жыл) эл аралык патенттик эмес аталышы (метформин) боюнча 1 гана препаратты камтыган.

Изилдөө көрсөткөндөй, 11 соодалык дарылардын ичинен 16 генерикалык дары бар.

Ассортименттин каныккандыгын талдоо үчүн биз пероралдык гипогликемиялык каражаттардын рыногун өндүрүүчү өлкөлөр боюнча дифференциялоону жүргүздүк.

Кыргыз Республикасындагы ПГК рыногун өндүрүүчү өлкөлөрдүн негизинде талдоодо алыскы чет өлкөлөрдөн келген дары-дармектер басымдуулук кылаары – 71,11%, жакынкы чет өлкөлөрдө өндүрүлгөн дары-дармектер 26,67% жана 2,22% ата мекендик дарылар экени аныкталган. Ошондой эле 13 өлкөдө өндүрүлгөн

дары-дармектер КР Саламаттыкты сактоо министрлигинин Дары-дармек жана медициналык каражаттар департаментинин каттоосунда турганы аныкталган. ПГК өндүрүүчү өлкөлөрдүн ичинен дары-дармектердин саны боюнча Индия жана Түркия биринчи орунду - 14,44% (ар бири 13 дары), экинчи - Германия - 12,22% (11 дары) жана үчүнчү - Украина - 11,11% (10 дары) ээлейт.

Ошондой эле, дарылык формаларын талдоо ПГКдын бардык катталган соодалык аталыштары катуу формадагы дарылар экенин көрсөттү. Анын ичинен 44 даанасы таблетка түрүндө (48,89%), 33 даанасы капталган таблетка түрүндө (36,67%), 9 даанасы модификацияланган чыгаруусу бар таблеткалар түрүндө (10,00%) жана 4 даанасы – узакка созулган таасири бар таблеткаларды түзөт (4,44%). Биздин талдоо көрсөткөндөй, дарыкана тармагынын системасында бар ПГК иш жүзүндө ыңгайлуу жана алардын дозалоо формалары пероралдык формада кабыл алуу үчүн арналган.

Кыргыз Республикасынын дарыканаларында **ПГК тобундагы дарыларга ABC/XYZ анализи** биз тарабынан бир нече этап менен жүргүзүлдү. 1-этап - ABC анализинин жыйынтыгы боюнча А, В жана С топторуна кирген дарыларды идентификациялоо; 2-этап - XYZ анализинин натыйжалары боюнча Х, Y жана Z топторуна кирген дары каражаттарын идентификациялоо; 3-этап - мурунку этаптардын жыйынтыгы боюнча жыйынды таблицаны түзүү. 2020-жылдын 1-июнуна карата Кыргыз Республикасында дарылардын 6060 соодалык аталыштары бар. Алардын ичинен ПГК тобунан 87 дары 12 эл аралык патенттик эмес аталыштар (ЭПА) менен катталган. IMS (Дары-дармектерди сатуу боюнча эл аралык маалымат базасы) маалыматы боюнча 2019-жылдын январынан 2020-жылдын апрелине чейин өлкөнүн дарыканаларынан болжол менен 2,2 миллион АКШ долларына ПГК сатылган, бул Кыргыз Республикасындагы дары-дармектерди сатуунун жалпы көлөмүнүн болжол менен 1% түзөт.

Дүң сатуу боюнча лидерлер Сиофор 500, 850 жана 1000 мг дозадагы дарылар, Инсуфор, Диабетон MR, Амарил, Метфогамма 1000 мг, Глюкотон MR жана Диаформин.

Кыргыз Республикасында катталган ПГК 87 соодалык аталышынын ичинен биз изилдөө жүргүзүп жаткан учурда дарыканаларда дозаларды, таңдактарды жана дары формаларын эске алуу менен 38 гана соодалык аталышы болгон. Бул маалыматтар 2-тип диабетин дарылоо үчүн ПГКдын физикалык жеткиликтүүлүгүндө көйгөйлөр бар экенин көрсөтүп турат, бул өлкөнүн фармацевтикалык рыногунда кээ бир ПГК жоктугу менен шартталышы мүмкүн.

Биздин изилдөөлөрүбүздүн натыйжалары адекваттуу интервенцияларды жүргүзүү үчүн өлкөнүн дарыканаларында дары-дармектердин, анын ичинде ПГКдын физикалык жеткиликтүүлүгүн контролдоо боюнча системалуу мониторингди түзүү зарылдыгын көрсөтүп турат.

Бул позицияларды акчалай түрдө сатуунун көлөмү боюнча ПГКдын ABC-анализи жүргүзүлгөн. Андан кийин, изилденген дары-дармектер азаюу тартибинде изилдөө мезгилиндеги сатуунун көлөмү боюнча сорттолгон. ABC анализинин экинчи этабында негизинен 2-типтеги кант диабетин дарылоодо колдонулган ПГКдын жүгүртүү үлүшү боюнча 3 топко бөлүнгөн.

Ошентип, биздин анализибиз А тобундагы дары-дармектер кирешенин 78% алып келери аныкталган, бул дары-дармектердин ассортиментинин жалпы структурасынын 23,68% түзөт; В тобундагы дарылар кирешенин 17%ын, ошондой эле изилденүүчү дары-дармектердин тобунун жалпы ассортиментинин 23,68%ын, ал эми С тобуна кирген ПГС 52,63%ды түзүп, кирешенин 6%ын түзөт.

Андан кийин, XYZ-талдоо жүргүзүлдү, анын жыйынтыгы боюнча биз ПГКды сатылышынын туруктуулугун жана алардын алдын ала божомолдоого баа бердик. Бул этапта биз сатылган пакеттердин санын анализдеп чыктык (ай сайын). XYZ анализинде биз ар бир позиция үчүн вариация коэффициентин эсептеп чыктык. Вариация коэффициенти изилдөө мезгилиндеги сатуунун туруктуулугундагы четтөөлөрдү көрсөтөт.

Анализдин жыйынтыгы боюнча Х тобуна ПГК препараттарынан 1 аталыш кирген: "Амарил" - 2 мг, №30 таблетка, алардын ассортименттеги үлүшү 2,63%. Бул дары үзгүлтүксүз сатылат жана анын сатылышын алдын ала айтууга болот, бул дарыны рационалдуу камдоого мүмкүндүк берет. Ошондой эле бул дарынын үзгүлтүксүз камсыз кылуу жөнүндө айтылат.

Биздин изилдөөбүздүн акыркы этабы ABC- жана XYZ-анализдердин жыйынтыктарынын кыскача баяндамасы болду, бул өз кезегинде сатуусу туруктуу, болжолдуу жана жогорку суроо-талапка ээ болгон дары-дармектерди аныктоого жана тескерисинче, сатылышы боюнча туруксуз жана алардын суроо-талабын алдын ала айтууга мүмкүн эмес дары-дармектерди аныктоого мүмкүндүк берет.

АХ жана АҮ топторуна кирген ПГК туруктуу суроо-талапка ээ жана жүгүртүүдө чоң үлүштү ээлейт, AZ тобу да жүгүртүүдө чоң үлүшкө ээ, бирок алардын сатуусу туруксуз. Биздин ишибиздин жыйынтыгы көрсөткөндөй, АХ тобуна 1 гана дары – «Амарил 2 мг», ал эми АҮ тобуна ПГКдан 7 дары кирет, булар дарыканалардын товар жүгүртүүсүндө чоң үлүшкө ээ, бирок аларга болгон суроо-талапты прогноздоо өтө кыйын, ошондуктан дарыканалардын ассортиментин пландаштырууда терс таасирин тийгизиши мүмкүн. ПГКдын AZ категориясына бир гана "Ситамент" кирет - 50 мг / 1000 мг, таблеткалар. Бул дары да жүгүртүүдө чоң үлүштү ээлейт деп айта алабыз, бирок суроо-талабы туруксуз. Бул топтун бардык дары-дармектери ассортимент үчүн маанилүү, бирок дарыкана азыктарынын орточо запасын көбөйтүү коркунучу жогору.

Белгилей кетсек, бүгүнкү күндө ПГКдын фармакотерапиясынын чыгымдары пациенттин өз чөнтөгүнөн төлөнүп, бир гана метформин Кыргыз

Республикасынын Милдеттүү медициналык камсыздандыруу фондунун тизмесинде бар. Ушуга байланыштуу орточо айлык эмгек акыны жана жашоо минимумунун өлчөмүн эске алуу менен алардын экономикалык жеткиликтүүлүгүнө баа бердик. 2019-жылдын январь айына карата статистикалык маалыматтарга жана расмий маалыматтарга ылайык, Кыргыз Республикасында орточо эмгек акы 16 миң 218 сомду, ал эми жашоо минимуму калктын жан башына 4 миң 792,54 сомду түздү. Эгерде оорулуу дарылоонун бир айлык курсуна 1 күндүк эмгек акысынан ашык жумшалса, анда дарылоо экономикалык жеткиликтүүлүгү жок экенин көрсөтөт.

Экономикалык жеткиликтүүлүк коэффициентин баалоо орточо күндүк эмгек акыны жана жашоо минимумунун өлчөмүн эске алуу менен пациенттер үчүн глибенкламид препараты менен гана 2-типтеги диабеттин фармакотерапиясы жеткиликтүү, ал эми гликлазид жана глимепирид препараттары бейтаптар үчүн, белгиленген жашоо минимуму менен эсептегенде, экономикалык жактан жеткиликсиз экендигин көрсөтөт. Ошол эле учурда, глибенкламид 2-тип кант диабети үчүн 1-ирээтте колдонулуучу дары деп эсептелинбейт, өзгөчө гипогликемия коркунучу жогорулаган 60 жаштан ашкан бейтаптар үчүн ал болбойт. Биздин эсептөөлөр көрсөткөндөй, метформин старттык терапия катары экономикалык жактан орточо суткалык эмгек акысын эске алганда, анын айрым соодалык аталыштары гана экономикалык жеткиликтүү: метфогама® 500 мг (120 таблетка), сиофор 1000 мг жана 850 мг дозада, инсуфор - 1000 мг, диаформин - 500 мг жана 850 мг, глюкофаж - 850 мг.

Ошол эле учурда, жогоруда көрсөтүлгөн жашоо минимумунун чегинде бардык метформин препараттары экономикалык жактан жеткиликсиз бойдон болуп кала берет, ошондой эле комбинациядагы гипогликемиялык препараттар жана репаглинид менен фармакотерапия орточо күндүк эмгек акынын деңгээлинде да, жашоо минимумунун деңгээлинде да экономикалык жактан жеткиликтүү эмес экендигин баса белгилей кетүү керек.

“Кыргыз Республикасында 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнү уюштурууну талдоо” төртүнчү бапында ПГКды колдонуунун детерминанттарын: фармацевтерди, дарыгерлерди жана 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарды социологиялык изилдөөнүн натыйжалары келтирилген.

4.1. Пероралдык гипогликемиялык каражаттардын дарыканалардан кое берилишине таасир этүүчү факторлорду изилдөө. Белгилүү болгондой, фармакотерапия процессинде дары-дармектердин өз ара аракеттенүүсүн түшүнүү жана билүү абдан маанилүү, айрыкча 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарда, алардын көбүндө башка коштолгон оорулар болушу мүмкүн. Ошондуктан, биздин ишибизде респондент-фармацевттерге бул көйгөйгө байланыштуу суроо берүү кажет эле. 4.1.1-сүрөттөн көрүнүп тургандай, биздин

изилдөөбүзгө катышкан фармацевттердин 45,1% пациенттерге мүмкүн болгон дары-дармектердин өз ара аракеттенүүсү жөнүндө дайыма маалымат берерин белгилешти, 39,6% аларда жетиштүү убакыт бар болсо, кабардар кылышат, 11,5% - бул фармацевттердин компетенциясына кирбейт деп эсептешет жана 3,8% - алар эч качан дары-дармектердин бири-бирине тийген таасири жөнүндө маалымат беришпейт экен.

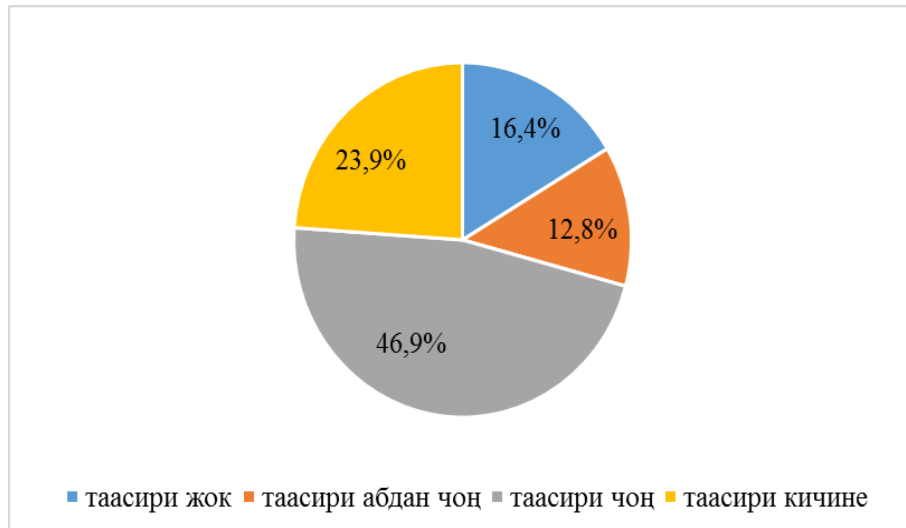
4.1.1-сүрөт – Пациенттерге мүмкүн болуучу дарылардын өз ара аракеттенүүсү жөнүндө маалымат берүү.

Биздин изилдөөлөрүбүздө алынган маалыматтардан бул маанилүү маселеге жетиштүү көңүл бурбаган фармацевт-респонденттердин салыштырма салмагы бир топ жогору экени келип чыгты, бул зарыл болгон тарбиялык иш-чараларды талап кылат.

Биздин изилдөөнүн планына ылайык, биз фармацевттердин бейтаптарга берген сунуштарынын мүнөзүн жана мазмунун аныктадык. Сурамжылоого катышкан фармацевттердин көпчүлүгү (58%) дозасы боюнча, респонденттердин жарымы – кабыл алуу жыштыгы боюнча, ал эми респонденттердин жарымынан азы дарылоонун узактыгы жана жыштыгы боюнча сунуштарды беришкени аныкталган (тиешелүү түрдө 46% жана 36%). Алынган маалыматтар кыйыр түрдө болсо да, дары-дармек каражаттарын керектөөчүлөрдү, анын ичинде ПГКды кое берүүдө фармацевттердин маалыматтык иш-аракеттеринде айрым кемчиликтердин болушун мүнөздөйт.

Белгилүү болгондой, дары-дармектерди, анын ичинде ПГКды колдонууга белгилүү бир деңгээлде өндүрүүчүлөрдүн медициналык өкүлдөрүнүн ишмердүүлүгү да таасирин тийгизет. Ушуну эске алып, биз практикалык фармацевттерден алардын дары-дармекти жайылтууга тийгизген таасиринин деңгээлин сурадык. Фармацевтикалык компаниялардын өкүлдөрүнүн

маркетингдик ишмердүүлүгүнүн керектөөчүлөрдүн гипогликемиялык каражаттарга болгон суроо-талапка тийгизген таасири жөнүндө суроого респонденттердин дээрлик жарымы (46%) алардын активдүүлүгү суроо-талапка күчтүү таасир этет деп жооп беришкен, 24%ы таасири начар деп жооп беришкен, респонденттердин 16%ы фармацевтикалык өкүлдөрдүн эч кандай таасири жок деп жооп беришкен, ал эми 13%га жакыны таасир абдан күчтүү деп жооп беришкен (4.1.2-сүрөт).

4.1.2-сүрөт – Фармацевтикалык компаниялардын маркетингдик активдүүлүгүнүн ПГКга болгон суроо-талапка таасиринин даражасы.

4.1.2-сүрөттө келтирилген маалыматтар өз алдынча дары-дармек каражаттарын, анын ичинде ПГКды керектөөгө стимулдаштыруунун этикага жатпаган механизмдеринин кыйла активдүү таасиринин далилдерин көрсөтүп турат, буга да олуттуу көңүл буруу керек.

4.2 2-типтеги кант диабетини менен ооруган бейтаптардын дарылоого комплаенттүүлүгүн изилдөө

2-типтеги кант диабетини менен ооруган бейтаптардын жеке жагдайларга жараша ПГКды колдонууга комплаенттүүлүгү маанилүүлүгүн эске алып, биз пациенттердин анкета сурамжылоосун колдонуу менен изилдөө жүргүздүк. Бул изилдөөдө биз бейтаптардын кант диабетин дарылоого комплаенттүүлүгүнө олуттуу таасир этүүчү факторлорду изилдедик.

Кош оорулардын бар экендиги жөнүндө бейтаптардын маалымдуулугун талдоодо сурамжылоого катышкандардын 76,1% коштоочу оорулары бар экенин биле тургандыгы, 6,4%ы алар жөнүндө билбестиги, 17,4%ы коштоочу оорулары жок деп жооп беришкен.

Сурамжылоого катышкан 2 типтеги диабет менен ооругандардын 16,5%ы ай сайын, 37,8%ы - 3-6 айда бир жолу, 27%ы - жылына бир жолу, жана 15,1%ы - дарыгерлерге кайрылуудан баш тартканы аныкталган. Респонденттердин 1,1%ы

жумасына бир жолу доктурга барарын белгилешти. Бул жагдай 2-типтеги кант диабетин дарылоонун эффективдүүлүгүнүн төмөндүгүнө жана оорунун өрчүшүнө өбөлгө түзүүчү врачка барбаган бейтаптардын категориясы бар экенин көрсөтүп турат.

Ошондой эле 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарды стационардык дарылоонун жыштыгын талдап чыктык. Респонденттердин бештен бир бөлүгүнүн айтуусунда алар оорулары күчөгөндө, «криз» учурларында гана стационарга жатышат, жарым жылда бир жолу пландуу стационардык дарылоодон оорулуулардын 17,2%ы, жылына бир жолу аталган респонденттердин бештен бири, ал эми суралган пациенттердин 41,5%ы бир да жолу ооруканага жаткырылган эмес болуп чыкты.

Бейтаптардын 58%нын айтымында, алар дары-дармектерди кабыл алуу убактысы боюнча кеңештерди алышкан, ал эми респонденттердин туура үчтөн бири тамак-ашка карата пероралдык гипогликемиялык каражаттарды, эгерде бир нечеси бар болсо, дары-дармектерди кабыл алуунун тартиби боюнча жана кандагы канттын көбөйүшү менен көрүлүүчү чаралар жөнүндө сунуштарды алышканын белгилешти. Респонденттердин 15,6% дарыгер дары-дармектерди кандай кабыл алуу боюнча дарыгерлер сунуштарды бербей турганын белгилешти. Оорулуулардын 28,4%дан ашпаганы дары-дармектердин терс таасирлери жөнүндө маалыматка ээ эмес. Алынган жыйынтыктар көрсөткөндөй, бейтаптарга консультация бергенде көбүнчө дары-дармектерди кабыл алуу боюнча 3төн ашык эмес сунуштар берилет, ал эми бейтаптар дарылардын терс таасирлери жөнүндө эң аз маалымат алышат. Ошондой эле 2-типтеги кант диабети менен ооругандардын (15,6%) бир кыйла жогору пайызы дарыгердин сунуштарын алышпайт. Бир сөз менен айтканда, 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарды кабыл алууда дарыгерлердин иш-аракеттеринин консультациялык аспектилеринин мазмуну боюнча берилген маалыматтардын негизинде бул жактагы иш-чара жетиштүү эмес экендигин билдирет.

Гипогликемиялык терапиянын натыйжалуулугуна, албетте, бейтаптардын дарылоого комплаенттүүлүгү чоң таасирин тийгизет. Кант диабети менен ооруган бейтаптардын комплаенттүүлүгүн баалоо Мориска-Грин шкаласы боюнча жүргүзүлгөн. Аталган шкала 1985-жылы Мориский Д.Э., Грин Л.В., Левин Д.М. тарабынан түзүлгөн жана 1986-жылы басылып чыккан. Ошондон бери бул тест клиникалык практикада пациенттин дары-дармектерге кармануусун текшерүү үчүн кеңири колдонулуп келет.

Мориски-Грин тести ар кандай өнөкөт оорулары бар бейтаптарды стандарттык текшерүүдө, көбүрөөк медициналык жардамды талап кылган бейтаптарды аныктоо үчүн колдонулат. Биздин маалыматтар көрсөткөндөй, сурамжылоого алынган бейтаптардын 24,2%ы 4 упайга ээ болгон, бул дарылоону кармангандыгын көрсөтүп турат. Сурамжылоого катышкан респонденттердин

28%ы 3 упайга ээ болуп, дарылоого жетишсиз комплаенттүүлүгүн көрсөттү, ал эми 47,8% бейтаптар 2 же андан аз упай топтоп, 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарды дарылоону карманбагандыгын көрсөттү. Ошентип, өлкөнүн ар кайсы региондорунун тургундарынын арасында 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптардын дээрлик жарымында дарылоого комплаенттүүлүгү төмөн, бул, албетте, дарылоонун сапатына таасир этиши мүмкүн. Белгилеп кетсек, эң көп кармануунун пайызы 10 жылдан ашык ооруган респонденттердин арасында болгон (29,41%).

Ошентип, сурамжыланган пациенттердин 60,1% бигуаниддер классындагы дарыларды, 29,5% сульфонилмочевина туундуларын, дипептидилпептидаза-4 ингибиторлору менен бирге бигуаниддер классынын комбинацияларын 2-типтеги диабет менен ооругандардын ондон бир бөлүгү, натрийге көз каранды глюкозаны ташуучу ингибиторлордун 2 түрү бейтаптардын 0,3% тарабынан колдонушарын айтышкан.

Ошентип, 2 типтеги КД менен ооруган бейтаптардын арасында бигуаниддер көбүнчө колдонулат, азыраак даражада - натрийге көз каранды глюкозанын 2-типтеги ингибиторлору.

Пероралдык гипогликемиялык дарылардын ичинен бейтаптар көбүнчө эки компоненттүү терапияны жана монотерапияны, эң азы - 3 топтон турган көп компоненттүү терапиясын алышат. Дары-дармектердин 3 тобун бир эле учурда бейтаптардын 0,35% кабыл алат, 2 курамдуу дары-дармектеринен - 36,84% (анын ичинен 11,23% туруктуу комбинациялар), пероралдык гипогликемиялык каражаттардын монотерапиясын - 62,81% алышат. Пероралдык гипогликемиялык дары-дармектердин негизги топторун сунуштоо кант диабетин дарылоодо заманбап стандарттарга шайкеш экенин белгилей кетүү керек.

2-типтеги кант диабети менен ооругандар көрсөткөн бигуаниддерди карап көрсөк, алар бир гана эл аралык патенттик эмес аталыш (ЭПА) менен көрсөтүлгөн - метформин, ал 7 соода аталышы менен берилген (Глюкофаж, Диаформин, Инсуфор, Метфиалк, Метфогама, Метформин, Сиофор).

Метформин бейтаптардын 67%ында монотерапия катары колдонулат, эки компоненттүү терапиянын бир бөлүгү катары бейтаптардын 32,57% жана көп компоненттүү терапиянын бир бөлүгү катары бейтаптардын 0,46% колдонулат. Соодалык аталыштарды талдоодо башка пероралдык гипогликемиялык каражаттар менен белгиленген айкалышта метформин 2 курамдуу дары-дармектин бир бөлүгү болуп саналат. Алардын ичинен көпчүлүгү Сиофор дарысына таандык – 39,39%, Метфогама - 14,77% жана Инсуфор - 11,74%. Метформинди камтыган бейтаптар колдонгон туруктуу дарылар 2 соода аталышы менен көрсөтүлгөн: Ситамет - 1,14% жана Космет - 12,5% бейтаптар.

Белгилей кетсек, Кыргыз Республикасында 2020-жылдын башынан бери Милдеттүү медициналык камсыздандыруу фондунун дары каражаттарынын

тизмесине метформин киргизилген. Ошентип, камсыздандырылган бейтаптар бул дарыны арзандатылган баада сатып ала алышат.

2-типтеги диабет менен ооругандардын жообу боюнча сульфонилмочевина туундуларынын препараттарынын ичинен 3 дары-дармекти кабыл алышат: көбүнчө гликлазид - 46,81%, глимепирид - 43,62%, глибенкламид - 9,57%.

Ошондой эле сурамжылоого алынган бейтаптардын 47%ы ПГКды дарыканалардан толук баада, 44%ы арзандатуу менен сатып алса, 9%ы туугандары сатып берет деп жооп беришкен.

Гипогликемиялык терапиянын натыйжалуулугун жана бейтаптардын дарылоого комплаенттүүлүгүнө баа берүү кандагы канттын деңгээлине жараша жүргүзүлгөн. Анкетаны толтурууда бейтаптар кандагы глюкозанын деңгээлин айтышты. Бул жыйынтыктар бейтаптардын 44% гана максаттуу глюкоза деңгээли (≤ 7 ммоль/л) бар экенин көрсөтүп турат, бул чыныгы клиникалык практикада КДин дарылоонун жетишсиз натыйжалуулугун чагылдырат.

Бейтаптардын арасында монотерапиянын фонунда кандагы глюкозанын максаттуу деңгээлине жеткен пациенттердин үлүшү 43%ды, эки ПГКтын айкалышынын фонунда - 56%ды жана ПГКдын 3 компоненттүү айкалышынын фонунда - 1% болгон.

Жүргүзүлгөн дарылоонун эффективдүүлүгүнө пациенттердин өз алдынча баа берүүсү көрсөткөндөй, респонденттердин 72,8%ы алган дарылануусун эффективдүү, 20,8%ы анчалык эмес деп эсептешет, ал эми жалпысынан 6,4%ы дарылоо эффективдүү эмес же дарылоонун жоктугун белгилейт.

Белгилүү болгондой, 2-тип кант диабетин дарылоонун натыйжалуулугуна жетүү үчүн бир топ эле маанилүү фактор жана терапияны кармануу үчүн мотивациялоочу нерсе, бейтаптардын кандагы глюкозанын деңгээлине өз алдынча мониторинг жүргүзүү жөндөмдүүлүгү болуп саналат. 2-типтеги кант диабети менен ооруган респонденттердин 60,2%ы кандагы глюкозаны глюкометрдин жардамы менен өз алдынча өлчөйт, 24,4%ы кандагы глюкозаны өлчөбөйт, 15,4%ы кандагы глюкозаны дарыгерге барганда гана өлчөйт деп жооп беришкен. Кант диабети менен ооругандардын 62,6%ы өзүнүн глюкометринге ээ.

Изилдөөлөрүбүздүн жогорудагы натыйжалары көрсөткөндөй, изилдөөлөрдү жүргүзүү убагында респонденттердин 44% гана ачкарын учурунда глюкозанын максаттуу деңгээли (≤ 7 ммоль/л) болгон. Бул маалыматтардын негизинде, реалдуу жашоо шарттарында 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарда фармакотерапиянын төмөн натыйжалуулугу аныкталган деген тыянак чыгарууга болот.

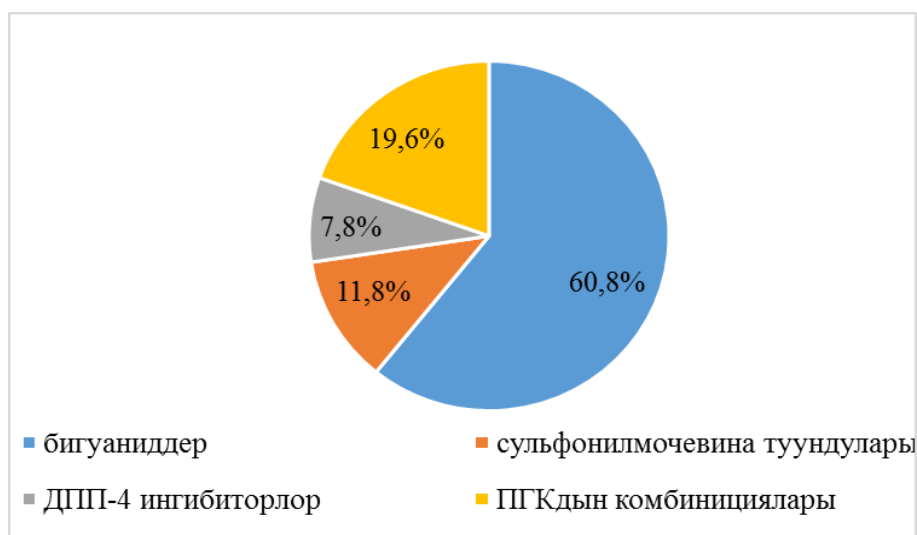
2-тип кант диабети менен ооруулардын кандагы глюкоза деңгээлин ийгиликтүү турукташтыруу ыктымалдыгы түздөн-түз ПГКды үзгүлтүксүз кабыл алуусунан көз каранды деп эсептелет. Биздин маалыматтар көрсөткөндөй, Кыргыз Республикасындагы бейтаптардын 68,1% тынымсыз ПГКды кабыл алып

жатышат, бирок дарылоонун эффективдүүлүгүн дагы да жетиштүү деңгээлге көтөрүшүбүз керек.

Белгилүү болгондой, дарылоону карманууну аныктоочу маанилүү фактор - бул дарылоонун натыйжалуулугун бейтаптар тарабынан өз алдынча баалоо. Сурамжылоого катышкан бейтаптардын 72,8%ы өзүн-өзү баалоосунда, дарылануусун натыйжалуу деп белгилешкен.

4.3. Кыргыз Республикасында 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга ПГКды дайындоого таасир этүүчү факторлорду изилдөө

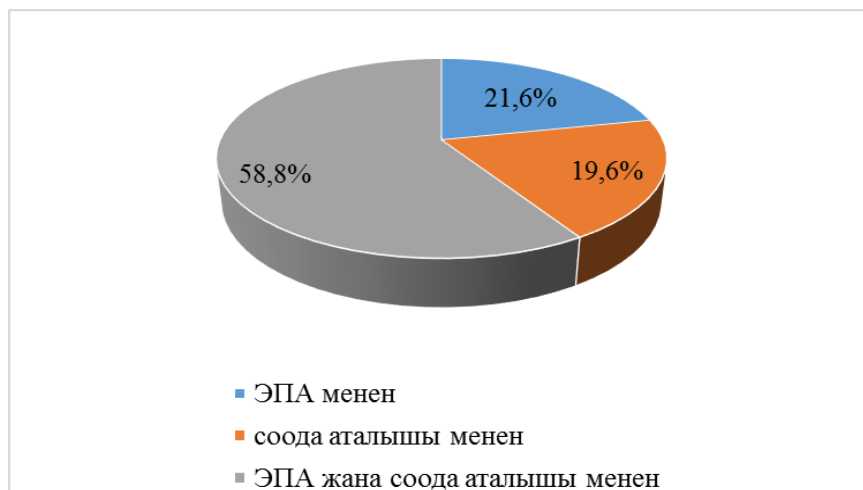
Респондент дарыгерлердин айтымында, ПГКдын төмөнкү класстары эң көп колдонулат: бигуаниддердин туундулары (метформин) суралган дарыгерлердин 60,8%, сульфонилмочесвина туундулары - 11,8%, % дипептидилпептидаза-4 ингибиторлору - 7,8%, ПГКдын фиксацияланган комбинациялары - 19,6%. Бул маалыматтар 4.3.1-сүрөттө берилген.

4.3.1-сүрөт - ПГК класстарын дайындоодо дарыгерлердин тандоолору.

Алынган маалыматтардан көрүнүп тургандай, бигуаниддердин классы дарыгерлердин айтымында лидер болуп саналат, ДПП-4 ингибитор каражаттары баарынан азыраак колдонулат.

Ошондой эле, биздин изилдөөбүздүн алкагында ПГК тарабынан берилген ысымдарга байланыштуу суроолор такталды. 4.3.2-сүрөтүнөн көрүнүп тургандай, ПГК негизинен эл аралык патенттик эмес аталыштар жана соодалык аталыштар менен дарыгерлер тарабынан дайындалат. Респонденттердин бештен биринен көбү эл аралык патенттик эмес аталышты гана колдонушат, фирмалык аталыштарды гана 19,6% дарыгер колдонот. Бул талдоо көрсөткөндөй, дары-дармек каражаттарынын соода жана генерикалык аталыштары ПГКды дайындоодо дээрлик бирдей колдонулат, бирок мыйзамга ылайык бардык дары-дармектер ЭПА боюнча гана жазылышы керек.

4.3.2-сүрөт – ПГКды дайындоодо дарыгерлердин ЭПАды жана фирмалык аталыштарды колдонуунун анализи.

Изилдөөбүздүн кийинки этабыны дарыгерлердин рецепттерине арналып, биз ПГКды жазып берүүнүн структурасын изилдедик.

Маалым болгондой, дарыгерлер өз практикасында көбүнчө метформинди колдонушат - 90,2%, ситаглиптин - дарыгерлердин туура үчтөн бири, гликлазид - 31,4%, глимепирид - 27,5%, глибенкламид - 13,7% жана тенелиглиптинди 4%дан азы колдонот. Ошентип, сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча, биз 2-тип кант диабетин дарылоо үчүн өз практикасында дарыгерлердин басымдуу көпчүлүгү метформин жана азыраак саны - глибенкламид колдонушат деген тыянак чыгарууга болот.

Дарыгерлер менен иштөөнүн дагы бир аспектиси ПГКды тандоодо алар эске ала турган факторлорду изилдөө болуп саналат.

Дарыгерлердин 70% дан ашыгы төмөндөгүдөй жооп варианттарын көрсөтүшкөн: максаттуу органдын бузулушу жана коштолгон оорулар, 76,5% - кандагы глюкозанын жогорулашынын даражасы. Респонденттердин жарымынан көбү дарылардын баасы жана бейтаптын социалдык абалы сыяктуу факторлорду эске алышат. Дарыгерлердин үчтөн бир бөлүгү алардын ДП ОМС жана ПГГ дары-дармектердин тизмесине, ошондой эле коштолгон терапияга, өз тажрыйбасына 21,6%ы көңүл бурушат, ал эми дарыгерлердин эң азы аталган группанын дары-дармектери жашоого маанилүү негизги дарылар тизмесинде бар экендигине көңүл бурушат.

Дары-дармектер жөнүндө керектүү маалыматты алуу булактарына келсек: дарыгерлердин 90%ы негизги булагы - лекциялар, практикалык дарыгерлер үчүн семинарлар жана илимий-практикалык конференциялар деп жооп беришти. Дарыгерлердин 20%ы кесиптештери менен баарлашуудан жана мезгилдүү басылмалардан маалымат алышат. Эң аз популярдуу булактар: интернет - жооптордун 10%ы жана ЖМКнан - 5,9%.

Биздин изилдөөбүздүн жыйынтыгы боюнча, башка сунуштар менен бирге 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарга ПГКды дарыканалардан кое берүү боюнча методикалык колдонмо иштелип чыкты, ал 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардамды оптималдаштыруу процессине салым кошот деп ишенебиз.

КОРУТУНДУ

1. Акыркы жылдары Кыргыз Республикасында кант диабети менен ооругандардын көбөйүшү дүйнөсүзүндөгүгө караганда жогору, демек, бул ПГКдын жеткиликтүүлүгү жана сарамжалдуу пайдалануу маселелерин изилдөө актуалдуу экендигин аныктайт.

2. Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык рыногунда дарылык формаларын жана дозаларын эске алуу менен соодалык аталыштар менен 90дон ашык ПГК бар. 42 соодалык аталыштар менен көрсөтүлгөн "A10BA - бигуаниддер" тобундагы дары-дармектер эң чоң өкүлчүлүккө ээ, бул бардык ПГКдын 46,7% түзөт. Кыргыз Республикасында катталган ПГКдын негизги жеткирүүчүлөрү Индиянын, Түркиянын - 14,44% (ар бири 13 дары), Германиядан - 12,22% (11 дары) жана Украинадан - 11,11% (10 дары-дармек) өндүрүүчүлөр болуп саналат.

3. Кыргыз Республикасынын дарыканаларында бар ПГКдын көпчүлүгү болжолдоонун орточо (Y-тобу) же төмөн тактыгына (Z-тобуна) ээ. Интегралдык ABC/XYZ-талдоолордун натыйжалары көрсөткөндөй, ПГК ичинен бир соода аталышы - Амарил 2 мг изилдөө мезгилиндеги сатуу боюнча лидерлердин бири болгон жана ал суроо-талаптын жана алдын ала айтуунун деңгээли боюнча жетиштүү туруктуулугу менен мүнөздөлгөн. Ошондуктан, ABC/XYZ-талдоо, биздин оюбузча, үзгүлтүксүздүгүн жана бейтаптар үчүн алардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу максатында ПГКдын зарылдыгын аныктоого мүмкүндүк берет.

4. ПГКдын салыштырмалуу физикалык жеткиликтүүлүгү менен биздин өлкөдө катталган бул дары-дармек каражаттарынын Кыргыз Республикасындагы орто айлык маяна жана жашоо минимумунун эсепке алуу менен экономикалык жеткиликтүүлүгү проблемасы сакталып тургандыгы аныкталды.

5. ПГКды колдонууну изилдөө айрым көйгөйлөрдү, ошондой эле бейтаптар тарабынан комплаенс аныктады. Мориски-Грин шкаласын колдонуу менен, изилдөөгө катышкан 2-типтеги диабет менен ооруган бейтаптардын 47,8% дарылоону карманбаганы аныкталган жана ошону менен кандагы глюкозанын максаттуу деңгээлине жеткен бейтаптардын үлүшү аз экени аныкталган.

6. Биздин өлкөдө ММК фонду тарабынан компенсациялануучу дары-дармек каражаттарынын тизмеси дарылык формаларын жана дозаларын эсепке албастан, 10 соодалык аталыштагы бир гана ПГК– метформинди камтыйт. ММК фонду тарабынан орду толтурулган дары-дармек каражаттарынын тизмесине БСУнун негизги дарылар тизмесинде бар сульфонилмочевина туундуларынан алынган дары-дармектердин бири да кирбейт. Белгилей кетсек, бул тизмедеги дары-дармек каражаттары ММК фонду тарабынан компенсацияланууга гана эмес, ошондой эле ыйгарым укуктуу орган тарабынан бааларды жөнгө салууга да тийиш. Бул маалыматтар өзүлөрү эле айтып тургандай, өмүрдү сактап калуучу дары-дармектердин жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу үчүн иштөө зарылдыгын көрсөтүп турат.

7. ПГКды сатуу боюнча фармацевттердин маалыматтык колдоосу негизги мааниге ээ, анткени, көпчүлүк фармацевттер ПГКды кое берүүдө кыйынчылыктарга дуушар экенин жана 2-типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга ПГКды берүү боюнча көбүрөөк окутууга муктаждыгын белгилешкен. Кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнүн сапатын ПГКды кое берүү боюнча методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу, медициналык адистерди, бейтаптарды үзгүлтүксүз окутуу, Кк/Кп колдонууга үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү аркылуу жогорулатуу зарыл.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Биздин изилдөөлөрүбүздүн натыйжалары боюнча гипогликемиялык препараттарды генерикалык алмаштыруу маселелерине тематикалык квалификацияны жогорулатуу учурунда көбүрөөк көңүл буруу (көп сааттар) менен Кыргыз Республикасынын фармацевттеринин квалификациясын жогорулатуу системасында даярдоону жакшыртуу сунушталат. Тематикалык квалификацияны жогорулатуу курсу боюнча кылынган сунуштар биз тарабынан С. Б. Данияров атындагы кайра даярдоо жана квалификацияны жогорулатуу боюнча Кыргыз мамлекеттик медициналык институтунун кароосуна киргизилет.

2. Дарыканадагы фармацевттер бейтаптарга фармацевтикалык консультация берүү жана маалымат берүү системасын өркүндөтүү, бейтаптарга консультация берүү үчүн соода аянтында нөөмөтчү фармацевтти бөлүп берүү менен консультация берүү үчүн өзүнчө орун бөлүү сунушталат.

3. Фармацевттердин иш практикасына жана фармацевтикалык факультеттери бар ЖОЖдордун окуу пландарына биз тарабынан иштелип чыккан жана Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан бекитилген 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарга ПГКды кое берүү боюнча методикалык колдонмону киргизүү сунушталат.

4. «Кант диабети мектептеринин» тажрыйбасын жайылтуу жана кант диабети менен ооруган бейтаптарды өзүн өзү контролдоого үйрөтүүгө тийиштүү көңүл буруу зарыл. Республиканын ар бир аймагындагы бардык үй-бүлөлүк дарыгерлер борборлорунда “Кант диабети боюнча мектептерди” ачуу боюнча КР Саламаттык сактоо министрлигине сунуш киргизилүүдө.

5. Гликлазид препаратын Кошумча Милдеттүү медициналык камсыздандыруу программасынын алкагында суммасы компенсациялана турган дары-дармек каражаттарынын каталогуна киргизүү сунушталат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ

1. **Исмаилов, У. Ш.** Анализ фармацевтического рынка пероральных гипогликемических средств в Кыргызской Республике [Текст] / У. Ш. Исмаилов, А. З. Зурдинов // Медицинский вестник Башкортостана. – Уфа, 2018. - № 6 - С. 62-65.

2. **Исмаилов, У. Ш.** Проблемы фармакотерапии сахарного диабета типа 2 в Кыргызской Республике: доступность пероральных гипогликемических средств [Текст] / У.Ш. Исмаилов, А. А. Зурдинова, А. З. Зурдинов // Проблемы стандартизации в здравоохранении. – Москва, 2019. - № 9-10 - С. 34-40.

3. **Исмаилов, У. Ш.** ABC/XYZ-анализ пероральных гипогликемических средств, применяемых при сахарном диабете 2 типа, представленных в аптечном ассортименте Кыргызской Республики [Текст] / У. Ш. Исмаилов // Научное обозрение. Медицинские науки. – Москва, 2020. - № 4 - С. 28-32.

4. **Исмаилов, У. Ш.** Эпидемиологическая ситуация по заболеваемости сахарным диабетом в Кыргызской Республике [Текст] / У. Ш. Исмаилов, А. З. Зурдинов // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – Москва, 2020. - № 3 - С. 45-49.

5. **Исмаилов, У. Ш.** Анализ факторов, влияющих на отпуск пероральных гипогликемических средств в Кыргызской Республике [Текст] / У. Ш. Исмаилов // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2021. - № 3 - С. 60-68.

6. **Исмаилов, У. Ш.** Фармакоэпидемиологический анализ использования пероральных гипогликемических препаратов: факторы влияющие на эффективность фармакотерапии сахарного диабета 2 типа [Текст] / У. Ш. Исмаилов, А. З. Зурдинов // Бюллетень науки и практики. – Нижневартовск, 2021. - № 10 - С. 214-224.

7. **Исмаилов, У. Ш.** Проблемы оказания фармацевтической помощи пациентам с сахарным диабетом 2 типа в Кыргызстане [Текст] / У. Ш. Исмаилов, А. З. Зурдинов // Известия вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2021. - № 5 - С. 33-37

Исмаилов Улугбек Шаршимбековичтин «Кыргыз Республикасында 2-типтеги кант диабетинде пероралдык гипогликемиялык каражаттарды колдонууну фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык изилдөө жана аны оптималдаштыруунун жолдорун илимий жактан негиздөө» деген темасындагы 14.04.03 – фармацевтика ишин уюштуруу адистиги боюнча фармацевтика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишинин
РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: кант диабети, фармакоэпидемиологиялык изилдөө, маркетингдик анализ, фармацевтикалык жардам, физикалык жана экономикалык жактан жеткиликтүүлүк.

Изилдөөнүн объектиси: дарыкана тарабынан көрсөтүлүүчү фармацевтикалык кызматтар, 2-типтеги диабет менен ооруган бейтаптар, 2-типтеги диабет менен ооругандарды алып барган дарыгерлер (эндокринологдор жана жалпы практикалык дарыгерлер) жана пероралдык гипогликемиялык каражаттардын фармацевтикалык рыногу.

Изилдөөнүн предмети: ПГКнын ассортиментин анализдөө; алардын физикалык жана экономикалык жеткиликтүүлүгүн анализдөө; Кыргыз Республикасында 2 типтеги кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнү уюштурууну социологиялык изилдөө.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасында 2-типтеги кант диабети менен ооруган пациенттерде пероралдык гипогликемиялык каражаттарды колдонуусунда фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык изилдөө жүргүзүү жана фармацевтикалык жардамды оптималдаштыруу үчүн аларды колдонуусунун жеткиликтүүлүгүнө жана сарамжалдуулугуна баа берүү.

Изилдөө ыкмалары: маркетингтик (структуралык, конъюктуралык, контент-анализи, ABC/XYZ анализи), фармакоэпидемиологиялык, социологиялык (анкеталык сурамжылоо, топтоо, группалоо)

Алынган жыйынтыктары жана алардын илимий жаңылыгы. Биринчи жолу фармакоэпидемиологиялык изилдөөнүн натыйжаларынын негизинде реалдуу амбулатордук шарттарда фармацевтикалык жардамдын абалына баа берилди, анын натыйжалуулугун төмөндөтүүчү факторлор аныкталды жана 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптар тарабынан пероралдык гипогликемиялык каражаттарды колдонууда оптималдаштыруунун методологиялык ыкмалары сунушталды. ПГКды маркетингдик талдоо жана Кыргыз Республикасында ПГКдын физикалык жана экономикалык жеткиликтүүлүгүнө талдоо жүргүзүлгөн.

Колдонуу чөйрөсү. Биз тарабынан иштелип чыккан методикалык колдонмолор билим берүү мекемелеринде фармацевтика секторунун адистерин

даярдоодо жана 2-тип кант диабети менен ооруган бейтаптарга фармацевтикалык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн фармацевтикалык мекемелерде колдонулат.

Колдонулуучу тармактар: фармация, саламаттыкты сактоо

РЕЗЮМЕ

диссертации Исмаилова Улугбека Шаршимбековича на тему «Фармакоэпидемиологическое и фармакоэкономическое изучение использования пероральных гипогликемических средств при сахарном диабете 2 типа в Кыргызской Республике и научное обоснование путей его оптимизации» на соискание ученой степени кандидата фармацевтических наук по специальности 14.04.03 – организация фармацевтического дела

Ключевые слова: сахарный диабет, фармакоэпидемиологическое изучение, маркетинговый анализ, фармацевтическая помощь, физическая и экономическая доступность.

Объект исследования: фармацевтические услуги, оказываемые аптечными организациями, пациенты с СД 2 типа, врачи (эндокринологи и врачи общей практики), которые ведут пациентов с СД 2 типа и фармацевтический рынок ПГС.

Предмет исследования: ассортиментный анализ ПГС; анализ физической и экономической доступностей ПГС; социологическое исследование организации фармацевтической помощи пациентам с СД 2 типа в КР.

Цель исследования: провести фармакоэпидемиологическое и фармакоэкономическое изучение использования пероральных гипогликемических средств у пациентов с СД 2 типа в Кыргызской Республике и оценить доступность и рациональность их использования для оптимизации фармацевтической помощи.

Методы исследования: маркетинговые (структурный, конъюнктурный, контент-анализ, ABC/XYZ-анализ), фармакоэпидемиологические, социологические (анкетирование, группировка, ранжирование).

Полученные результаты и их новизна. Впервые на основании результатов фармакоэпидемиологического исследования оценено состояние фармацевтической помощи в реальных амбулаторных условиях, определены факторы, снижающие ее эффективность и предложены методические подходы к их оптимизации при использовании ПГС пациентами с СД 2 типа. Проведен маркетинговый анализ ПГС и анализ физической и экономической доступности ПГС в КР.

Степень использования и область применения. Разработанное нами методическое руководство используется в подготовке специалистов фармацевтического сектора в образовательных учреждениях и в розничном секторе фармацевтических организаций для повышения качества оказания фармацевтической помощи пациентам с СД 2 типа.

Область применения: фармация, здравоохранение.

ABSTRACT

of the dissertation of Ismailov Ulugbek Sharshimbekovich on the topic: "Pharmacoepidemiological and pharmacoeconomic study of the use of oral hypoglycemic agents in type 2 diabetes mellitus in the Kyrgyz Republic and the scientific rationale for ways to optimize it" for the degree of Candidate of pharmaceutical sciences in the specialty 14.04.03 - organization of the pharmaceutical business

Keywords: diabetes mellitus, pharmacoepidemiological study, marketing analysis, pharmaceutical market, physical and economic accessibility.

Study object: pharmaceutical services provided by pharmacies, patients with type 2 diabetes, doctors (endocrinologists and general practitioners) who manage patients with type 2 diabetes and the pharmaceutical market for OHA.

Subject of study: assortment analysis of OHA; analysis of the physical and economic accessibility of the OHA; sociological study of the organization of pharmaceutical care for patients with type 2 diabetes in the Kyrgyz Republic.

Purpose of the study: conduct a pharmacoepidemiological and pharmacoeconomic study of the use of oral hypoglycemic agents in patients with type 2 diabetes in the Kyrgyz Republic and assess the availability and rationality of their use to optimize pharmaceutical care.

Research methods: marketing (structural, market, content analysis, ABC / XYZ analysis), pharmacoepidemiological, sociological (variation statistics, grouping, ranking).

Obtained results and their novelty. For the first time, based on the results of a pharmacoepidemiological study, the state of pharmaceutical care in real outpatient conditions was assessed, factors that reduce its effectiveness were identified, and methodological approaches to their optimization were proposed when using OHA in patients with type 2 diabetes. A marketing analysis of the OHA and an analysis of the physical and economic availability of the OHA in the Kyrgyz Republic were carried out.

Utilization and domain of usage. The methodological guidelines developed by us are used in the training of specialists in the pharmaceutical sector in educational

institutions and in the retail sector of pharmaceutical organizations to improve the quality of pharmaceutical care for patients with type 2 diabetes.

Domain of usage: pharmacy, healthcare.

2022-жылдын _____ басууга кол коюлган
Заказ №_____. Тиражы 50 нуска. Офсет кагазы.
Кагаздын көлөмү 60х90 / 16. Көлөм 1,5 б.
"Соф Басмасы" ЖЧКсында басылып чыккан
720020, Бишкек ш., Ахунбаева көч., 92.